

ŞƏRQŞÜNASLIQ

UOT 82-1

HƏMİD MÜSƏDDİQİN ŞEİRLƏRİNDƏ
İSTİFADƏ OLUNAN SİTATLAR

F.F.HƏSƏNOVA

*Bakı Dövlət Universiteti**famanajfli@rambler.ru*

Fars poeziyası Məşrutə inqilabı dövründən başlayaraq baş verən hadisələr nəticəsində siyasi və ictimai çalar aldı. Bu dövrdə şairlər şeirlərində müasir dövrün problemlərini təhlil edərək müxtəlif əsərlərdən, folklor nümunələrindən, əfsanəvi qəhrəmanlardan sitatlar gətirərək oxucuya çatdırmaq istədikləri mövzunun daha da ifadəli olmasına nail olurdular. 60-cı illərdə şer-e no sahəsində yazıb-yaradan və şeirlərində klassik ədəbiyyat və novatorluğun sintezi duyulan şair Həmid Müsəddiq də bu qrup şairlər sırasına daxildir.

Açar sözlər: Məşrutə inqilabı, fars poeziyası, siyasi hadisələr, müasir dövrün problemləri, müxtəlif sitatlar, klassik ənənənin və novatorluğun sintezi

Fars poeziyası Məşrutə inqilabı dövründən başlayaraq baş verən hadisələr nəticəsində siyasi və ictimai çalar aldı. Müasir şairlər azadlıq mövzusunun təbliğində bir neçə qrupa ayrılırdılar: Birinci qrup şairlər qərb ədəbiyyatına üz tuturdu. İkinci qrup şairlər poeziya aləminə yeni islahatlar gətirməklə fikrini ifadə edirdi. Üçüncü qrup şairlər isə ictimai-siyasi mövzuların təsvirində İranın qədim folkloruna üz tuturdu. Dördüncü qrup şairlər də yazıb-yaradırdı ki, bunlar oktyabr inqilabından bəhrələnən fəhlə ədəbiyyatının yaratıcıları olan gənclər idi ki, bu qolun da ömrü cəmi bir neçə il sürdü. Bütün bu qollar inqilab dövrü ədəbiyyatında bir-birilə qarışdı. Hətta elə bir şairlə rastlaşmaq olardı ki, onun şeirlərində bu qolların hər birinə müraciət olunduğunu görmək mümkün olsun. Şairlər şeirlərinin başlıca mövzusu olan müasir dövrün problemlərini təhlil edərək müxtəlif əsərlərdən, folklor nümunələrindən, əfsanəvi qəhrəmanlardan sitatlar gətirərək oxucuya çatdırmaq istədikləri mövzunun daha da ifadəli olmasına nail olurdular. Şairlər bu metoddan istibdada qarşı mübarizədə

silah kimi istifadə edirdilər. Bu qrup şairlərə Mehdi Əxəvan Sales, Əhməd Şamlu Bamdadı o cümlədən, Həmid Müsəddiqi də daxil etmək olar (5, 70-72).

60-cı illərdə şer-e no istiqamətində yazıb-yaradan şair Həmid Müsəddiqin yaradıcılığında klassik ənənə və novatorluq sintezi təşkil etdiyi üçün şeirlərində həm klassik Şərq poetikasının, həm də yenilikçi ədəbiyyatın izləri duyulur. Həmid Müsəddiqin yaradıcılığı özünəməxsus xüsusiyyətlərlə zəngindir. Şairin şeirlərindəki fikri oxucusuna daha qabarıq və dolğun şəkildə çatdırmaq məqsədilə istifadə etdiyi əfsanəvi, tarixi, dini, məşhur əsərlərdən götürülmüş, folklorla aid sitatlar da bu qrup xüsusiyyətlər sırasına daxildir. Məsələn, şeirlərindən birində əfsanəvi quş olan simurqun təsvirinə rast gəlirik:

آنگاه باز از دل خاکستر،
باز دگر تولد من
آغاز می شود (7, 83)

(Həmin vaxt mən külə dönmüş ürəyimdən
yenidən doğuluram)

Digər bir şeirində 750-ci ildən başlayaraq tərəfdarları qara paltar geyinən Əməvilərə qarşı əvvəl Xorasanda sonra isə [İraqda](#) və Xilafətin başqa vilayətlərində üsyana qalxmış hərəkatın başçısı pəhləvan Əbu Müslimdən sitat gətirir. Onun rəhbəri olduğu qüvvələr Əməviləri yıxıb hakimiyyətə [Abbasiləri](#) gətirdilər. Sonra Abbasilər Əbu Müslimin xalq kütlələri arasında artan nüfuzundan qorxaraq, onu hakimiyyətin devrilməsində təqsirləndirib, [755](#)-ci il fevralın 15-də xəlifə əl-Mənsurun əmri ilə edam etdilər. Əbu Müslimin qətlə Xilafətin bütün ərazisində, o cümlədən də [Azərbaycanda](#) da Abbasilərə qarşı üsyanların qalxmasına səbəb oldu. Şair "از جدایی ها" poemasında bu şəxsin şücaətindən bəhs edir:

چرا نمی گویند
که آن کشیده سر از شرق
- آن بلند اندام
سیاه جامه به تن،
دلبر دلیر،
آن شیر
نوید روز به ،
ز شاهراه کدامین دیار می آید (8, 67)

(Nə üçün demirlər ki,
O Şərqdən çıxmış, o hündür boylu, qara geyimli,
Cəsarətli pəhləvan, o şir, xoşbəxt günlərin müjdəçisi
Hansı diyardan gəlir)

Həmin poemada Roma sezarının qətlində əli olan daim himayə etdiyi siyasi xadim və sərkərdə Markus Kunius Brutusdan sitat gətirir:

و دوست؟
نه
- که پروتوس خنجر خود را
به نام نامی ننگ آوران فرود آورد

چه کسی به تهنیت مرگ من سفر می کرد
که مژده را برساند بر آستانه مهر (7, 97)

(Dost? Xeyr

Brutus kimi öz xəncərilə özünü rüsvayçıların sırasına daxil edib, alçaltdı
Kim mənim ölümümün müjdəsini vermək üçün səfərbər oldu)

Başqa bir poemasında üləmalarla dini mübahisələrinə görə edam olunan Şərqi məşhur filosofu Şeyx Şihabəddin Sührəvərdinin ideologiyasını simvolizə edən işıqla qaranlığın sərhəddi olan "عقل سرخ" sözünə işarə edərək onun Həllac Mənsurun davamçısı olduğunu qeyd edərək sitat gətirir:

در قرن های قرن

یک تن، با عقل سرخ خویش

حق گوی و حق پرست چو حلاج می شود (9, 35)

(Əsrlərin birində bir nəfər qırmızı ağıllı

Və Həllac kimi haqq tərəfdarı var idi)

Həmid Müsəddiq ictimai məzmunlu fikirlərinin təsvirində dini sitatlardan da istifadə eimişdir. Məsələn, aşağıdakı şeir nümunələrində Həvvanın aldanmasına səbəb olan – islam dininə görə buğdadan, xristian dininə görə isə almadan bəhs edir:

گندم چهقدر شیرین بود؟

و سیب سرخ و سوسه حوا را

در دامن فریب چرا افکند؟ (10, 7)

(Buğda və qırmızı alma nə qədər şirin idi?

Vəsvəsələr Həvvanı niyə aldatdı?)

Başqa misralarda Adəmin övladları olan Habil və Qabildən sitat gətirir:

قابیلیان هماره همین اند

اما

قابیل شرمگین

هابیل را چگونه فراموش می کند؟ (9, 112)

(Qabillər həmişə eynidirlər

Amma xəcalətli Qabil Habili necə unudur?)

Digər poemasında uzunmüddətli yoluxucu xəstəliyə düçar olmuş və bir çox müsibətlərə düçar olmuş lakin bütün bunlara baxmayaraq səbr edib, sonunda şəfa tapan Həzrət Eyyubdan bəhs edir:

این صابر،

این صبور

یادآور حکایت ایوب

وقتی که کاسه صبرش را

لبریز می کنند (9, 1)

(Bu səbr, bu hövsələ

Səbr kasası doldurulan Həzrət Eyyub haqda olan hekayəni xatırla)

Başqa misralarda şair ilanları şər qüvvələrin, Həzrət Musanın əsasını isə onları məhv edəcək silahın simvolu kimi təsvir edir:

ماران شعبده در شهر بی شمار

موسی کجاست تا که در این روز و روزگار
سازد عصای معجزه خویش آشکار (7, 78)

(Şəhərdə qaranlıq bəxş edən ilanlar çoxdur
Musa bu gün hardadır ki, öz möcüzəli əsasını aşkar etsin)
Həmid Müsəddiqin qələminin məhsulu olan misralardan birində Həzrət
Əlinin (ə.s.) "دانش در کودکی مانند نقشی بر سنگ است" (ə.s.) kəlamına işarə edir:

و آن بهار خرم تا جاودان، هنوز
مانند نقش بر حجر و

درس کودکان

در ذهن من همیشه نشسته است (9, 24)

(Və həmin xoşbəxt baharda uşaqlıqda keçilən dərs
Daşın üzərindəki naxış kimi əbədi olaraq, hələ də
Zəhnimə həmişəlik həkk olunub)
Həmid Müsəddiqin şeirlərindən birində şifahi xalq ədəbiyyatına məxsus
olan təranədən gətirilmiş nümunəyə rast gəlirik:

شب که می شود با شوق
گوش ما منتظر قصه خاتون می ماند
قصه زرد پری ، سرخ پری
قصه دختر شاه پریان
سند باد بحری ما را می برد
به سوی چین ، ماچین
تا فراسوی زمین (9, 122)

(Gecə düşən kimi, hamımız sevinərək
xanımın nəql edəcəyi hekayəni dinləməyə hazırlarıq
Sarı pərinin, qırmızı pərinin nağılı
Pərilərin şahının qızının nağılı
Dənizdən əsən külək bizi Çin və Maçinə o tərəfdəki torpaqlara apardı).
Həmid Müsəddiqin folklor motivlərini özündə əks etdirən ən irihəcmli
əsəri mövzusu Firdovsinin "Şahnamə"sindən götürülmüş "درفش کاویان" poema-
sıdır. "Şer-e səfīd" formasında yazılmış bu poemanın girişində Əbu Mənsurun
"Şahnamə" əsərinin müqəddiməsindən bir parça nümunə gətirilmişdir. Beləlik-
lə də şair bir çox söz ustalarının istifadə mənbəyinə çevrilmiş vətənpərvərlik
ideyasını açıq şəkildə təbliğ edən "Şahnamə" əsərinə müraciət etmişdir. Eyni
mövzuya şairin "در رهگذار باد" poemasında da rast gəlirik:

بشکن طلسم حادثه را،

بشکن!

مهر سکوت, از لب خود بردار
سهراب مرده، راست، غمی سنگین
اما،

- غمی که افکند از پا

- نیست!

برخیز! (6, 73)

(Hadisənin tilsimini sındır,

Sındır!
Sükutu poz, səsini ucalt,
Söhrab ölüb, doğrudur, ağır qəmdir
Amma, bu qəm səni ruhdan salmasın!
Yox! Ayağa qalx!)

Şair "از جدایی ها" poemasında da xalqı ruhlandırmaq və başının üzərini alan qara buludları qovmaq üçün ayağa qalxmağa səsləmək üçün bir daha xalqının qədim tarixinə istinad edərək, mifoloji obrazları canlandırmışdır:

چه سان به کوه دماوند
بندها بگسست؟
چه سان فرود آمد
اساس ستوط بیداد را چه سان گسترده؟
کجاست کاوه آهنگری
که برخیزد
اسیریان ستم را ز بند برهاند (10, 348)

(Necə oldu ki, Dəməvənd dağının səddini qırdı?
Necə oldu ki, aşağı düşərək ədalətsizliyin qüdrətini bərpa etdi?).
Dəmirçi Kavə hardadır ki,
Qalxın və zülmə düçar olmuş əsirləri zəncirlərdən azad etsin)
Həmid Müsəddiqin bir sıra qısa şeirlərində də bu mövzuya rast gəlinir.
Məsələn, "عزم ویرانی" şeirində deyir:

قصر ضحاک هنوز آباد است
تو به ویرانی این بکوش! (11, 542)

(Zöhhakın qəsri hələ də salamatdır
Sən onu xarabalığa çevirmək üçün tələs!)
"Şahnamə"dəki mifoloji qəhrəman obrazlarından bir hiylə nəticəsində faciəli ölümə düşür olmuş Səyavuş da Həmid Müsəddiqin diqqətini cəlb etmiş və şair "اسطوره سیاوش" və "روح سیاوش" şeirlərində ictimai-siyasi fikirlərini oxucuya çatdırmaq üçün bu obrazdan məharətlə istifadə etmişdir:

من هر چند خامش
من خود سیاوشم
خون مرا بریز
که هر قطره خون من
بسیارها سیاوش دیگر برآورد
و هر سیاوش ترانه پیکار سر دهد (اسطوره سیاوش) (8, 37)

(Mən sussam da, mən özüm Siyavuşam
Mənim qanımlı axıt ki,
Hər qətrə qanımdan çoxlu Siyavuş yaransın
Və hər Siyavuş da öz növbəsində mübarizə nəğməsini oxusun)

گاهی چو آب هستم و گاهی چو آتشم
از این دوگانگی ست که بس درد می کشم
با پای خویش ز آتش عشق تو بگذرم
خویش از مای خویشم و روح سیاوشم (8, 35) (روح سیاوش)

(Gah su kimiyəm, gah da atəş kimiyəm
Bu ikiruhlu olmağım üzündəndir ki, çoxlu dərd çəkirəm
Sənin eşqinin atəşindən keçirəm
Özümü yoxlayıram və ruhum Siyavuş ruhudur).

Şair hər iki şeirdə mifoloji qəhrəman Siyavuşun obrazının adından xalqına müraciət edərək müasir İran cəmiyyətinin düçar olduğu bəlaları və bu bəlalardan azad olmaq üçün əsarət zəncirini qırmaq uğrunda əzmlə mübarizə etməli və əcdadlarına layiqli bir övlad kimi yetişdiyini sübut etməli olduğunu şairanə bir məharətlə bəyan edir. Məhz bu kimi üsullarla dövrünün siyasi meydanında baş verən hadisələrə olan münasibətini oxucuya çatdırdığı üçün Həmid Müsəddiqin şeirləri xalq tərəfindən və əsasən də vətənpərvər gənclər tərəfindən sevilirdi.

Həmid Müsəddiqin şeirlərində məşhur əsərlərdən gətirilmiş sitatlara da rast gəlinir. Məsələn, "در رهگذار باد" poemasında dahi şair Nizami Gəncəvinin poemalarının personajlarının təmsalında müasiri olduğu dövrü xarakterizə edir:

دیگر زمان ، زمانه مجنون نیست
فرهاد
در بیستون مراد نمی جوید
آن شور عشق
- عشق به شیرین را
از یاد برده است (10, 24)

(Başqa dövrüdür, Məcnunun dövrü deyil
Fərhad Bisutunda muradına çatmağa çalışmır
Şirinə olan məhəbbətini unutmuşdur).

Başqa bir şeirində məşhur fransız yazıçısı Eugen Syunun 1845-ci ildə yazdığı və bir çox dillərə tərcümə olunmuş "Yəhudi sərgərdan" əsərinin adını çəkir:

اینجا من این نشسته سر به گریبان
این رود
این "یهودی سرگردان"
با من چه قصه ها... (7, 283)

(Burada mən başım çiynimdə bu çayda əyləşib
Bu sərgərdan yəhudi mənə hansı hekayəni...).

Həmid Müsəddiq XX əsrdə başlamış yeni şeir hərəkatının fəallarından olmuşdur. Həmin hərəkatın əsas məramı bütün dünyada geniş yayılmış sərbəst vəzndə şeirlər yazmaqla fikrin ifadəsini sadələşdirməkdir. Fikirlər məcmuəsinə isə ictimai, siyasi, mənəvi-əxlaqi düşüncələr daxildir. Həmid Müsəddiq şeirlərində müxtəlif mənbələrə aid sitatlardan istifadə edərək böyük sənətkarlıqla öz poeziyasında xalqı düşündürən problemləri qoymuş və onların həm siyasi həllini, həm də ictimai mahiyyətini göstərməyə çalışmışdır.

ƏDƏBİYYAT

Rus dilində

1. Агаев С.Л. Иран между прошлым и будущим. М.: Полит. литература, 1987, 319 с.

2. Брагинский И. С. Комиссаров Д.С. Персидская литература (краткий очерк). М.: Восточная литература, 1963, 347 с.
3. Иванов М.С. История Ирана. М.: МГУ, 1977, 487 с.
4. Кязимов М.Д. Персидская поэзия конца XX века. Баку: «Nafta-press», 2006, 283 с.
5. Современная персидская лирика (авторы: Дорри Дж., Кляшторина В.Б.). Москва: Восточная литература, 1961, 331 с.

Fars dilinda

1. جنگ اصفهان. تهران: ۱۹۶۶، ۱۲۱ ص.
2. حمید مصدق. شیر سرخ. تهران: ۱۳۸۲، ۱۶۷ ص.
3. حمید مصدق. تارهای. شعرها و منظومه ها. تهران: ۱۳۸۵، ۵۳۳ ص.
4. حمید مصدق. مجموعه اشعار. تهران: ۱۳۸۶، ۷۷۲ ص.
5. راهنمای کتاب، شعر معاصر. شماره ۳، خرداد ماه. تهران: ۱۳۴۰، ۷۹۳ ص.
6. راهنمای کتاب، شعر معاصر. شماره ۴، تیر ماه. تهران: ۱۳۴۰، ۸۵۶ ص.
7. راهنمای کتاب، شعر معاصر. شماره ۴ و ۵، اوت. تهران: ۱۳۴۰، ۱۲۴ ص.

ЦИТАТЫ ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ В СТИХОТВОРЕНИЯХ ГАМИДА МУСАДДИКА

Ф.Ф.ГАСАНОВА

РЕЗЮМЕ

Начиная со времен революции Машруте персидская поэзия в результате произошедших событий приобрела политический и общественный оттенок. В этот период поэты в своих стихах, анализируя проблемы современного периода, приводя цитаты из различных произведений, фольклорных образцов, легендарных героев добивались того, чтобы донести тему до читателя более выразительным образом. В произведениях Гамида Мусаддига, творивший в 60-х годах в области шер-е но встречается синтез классической традиции и новаторство.

Ключевые слова: революция Машруте, персидская поэзия, политические события, проблемы современного периода, различные цитаты, синтез классической традиции и новаторство

QUOTATIONS IN HAMID MUSADDIG'S POEMS

F.F.HASANOVA

SUMMARY

Since the time of Mashrutah revolution, Persian poetry, as the result of ongoing events, received a political and social character. When the poets analysed the problems of the time, in order to explain the subject of the theme to the reader in a more expressive form, brought quotations from different traces, folklore examples, legendary heroes. Hamid Musaddig - the writer of the 60s who synthesized classical traditions and innovations, is included to the group of such poets.

Key words: Mashrutah revolution, Persian poetry, political events, problems of the modern time, different quotations, synthesis of classical traditions and innovations